

**XVII годишњи стручно-научни скуп Заједнице
матичних библиотека Србије**

БИБЛИОНЕТ 2023

**ДЕЦА И МЛАДИ – БИБЛИОТЕКЕ ЗА
НОВЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ**

Зборник радова
уредила Виолета Стојменовић

ЛОГО СОМБОР

Заједница матичних библиотека Србије, Београд
Градска библиотека „Карло Бијелицки“, Сомбор
2023

САДРЖАЈ

Susanne Brandt

Zukunftsbibliotheken, Schleswig-Holstein, Germany

Handprints and Footsteps with a vision

– *Creative ideas on the SDGs with children and young adults*..... 9

Добрила Бегенишић

Народна библиотека Србије

Одељења за децу и младе јавних матичних библиотека у централној Србији 19

Нада Бањанин Ђуричић, Биљана Албахари

Народна библиотека Србије

Библиотеке и библиотекарски као подршка образовању о Холокаусту..... 31

Анђелија Пругинић, Софија Козлина, Иња Фирањ

Градска библиотека „Карло Бијелички“, Сомбор

Мали Принц за сва времена 51

Јелена Подгорац Јовановић

Библиотека шабачка

Књиге у шаке, читање је здраво! Истраживање читања код деце..... 63

Милица Матијевић

Библиотека „Димитрије Туцовић“, Лазаревац

Повратак на почетак – разговори о књигама: читалачки клуб

у Библиотеци „Димитрије Туцовић“ у Лазаревцу..... 81

Елизабета Георгиев

Народна библиотека „Детко Петров“, Димитровград

Када се сан уз књигу оствари – рад са децом из личне перспективе 91

Виолета Ђорђевић

Библиотека града Београда

Дечје одељење као културно срце библиотеке 102

Јелена Калајџија

Народна библиотека „Филип Вишњић“, Бијељина, Република Српска

Да читање почне на вријеме! 121

Александра Вићентијевић

Библиотека града Београда

Потрага за скривеним смислом и надоградња кроз лични доживљај 141

Тања Граовац, Владимир Тот

Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин

Тинејџ кутак у зрењанинској Библиотеци: рад са младима

– *процес који траје*..... 151

Марија Радуловић, Тања Вуковић, Исидора Ђеловић Градска библиотека „Владислав Петковић Дис“, Чачак Библиотека као атеље: синкретички и мултимодални приступ у раду с младима	171
Биљана Петровић Библиотека града Београда Мали Принц у Великој Хочи	189
Наталија Ђуровић „Дечја културна географија“, Лазаревац „Шетам и причам“ – лекције о завичају: сарадња невладиног сектора, библиотека и других установа културе и образовања на програмима представљања културне баштинне деци и младима.....	199
Александра А. Ердевички Томић Библиотека шабачка Сви смо једнаки – инклузивне активности за децу и младе у Библиотеци шабачкој.....	208
Весна Илић, Надица Стојановић Народна библиотека „Радоје Домановић“, Лесковац Библиотека у Лесковцу као инклузивни простор за остваривање људских права деце и младих са сметњама у развоју	222
Славица Јанаћковић, Жељко Младићевић, Ана Милутиновић Народна библиотека Србије Деца у посети код доктора за књиге.....	238
Маја Качарић Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“, Зрењанин Зрењанинска библиотека – чувар традиције и зачетник модерне у циљу друштвеног и личног развоја	252
Јасмина Ј. Луковић, Тијана В. Бацетић, Биљана М. Ристовић Народна библиотека Ужице Едукативно-креативне радионице Дечјег одељења Народне библиотеке Ужице.....	270
Саша Луковић Васиљевић, Маја Новаковић Народна библиотека „Стеван Сремац“, Ниш „Навикавајмо младеж на добро, од тога све зависи“: програми Одељења књиге за децу Народне библиотеке „Стеван Сремац“ у Нишу.....	282
Снежана Ненезић Народна библиотека Крушевац Временска линија услуга за младе у Народној библиотеци Крушевац.....	296

Јелена Чобић Станисављевић

Народна библиотека „Илија М. Петровић“, Пожаревац

Библиотека – место за интелектуални емоционални

и социјални развој младих људи 312

Смиља Тодорчевић, Наташа Булатовић

Библиотека града Београда

Библиотека „Вук Караџић“ Нови Београд

– у корак с растом детета..... 330

Нада Бањанин Ђуричић, 1963 –

Железничка техничка школа, Београд

Биљана Албахари, 1962 –

Народна библиотека Србије, Београд

БИБЛИОТЕКАРИ И БИБЛИОТЕКЕ КАО ПОДРШКА ОБРАЗОВАЊУ О ХОЛОКАУСТУ

УДК:

Сажетак: Рад се бави важношћу и значајем образовања о Холокаусту и, посебно, улогом коју у том процесу, поред наставника, имају библиотекари и библиотеке. Поред основних информација о семинарима за стручно усавршавање наставника и библиотекара у Јад Вашему, у раду се излажу основне поставке педагошке филозофије образовања о Холокаусту и препоруке о томе како их примењивати. Наводе се примери добре праксе. Истиче се сврха и циљ образовања о Холокаусту.

Кључне речи: библиотека, библиотекари, биографије, преживеле жртве, образовање о Холокаусту, сведочења

УВОД

Најпознатија књига о Холокаусту је *Дневник Ане Франк*. Током година, са списка обавезне лектире за основне школе у Србији, програмом наставе и учења ова књига се свела на један одломак у читанкама за седми разред.¹ У том одломку, Ана размишља о деачку Петеру и посматра „комадић плавог неба“ (што је најчешће и наслов изабраног одломка).

Критикујући начин на који се данас чита и обрађује *Дневник Ане Франк*, Ружица Марјановић, професорка српског језика и књижевности у Ужичкој гимназији наглашава: „Увид у интерпретативни материјал из читанки указује да је циљ часа да ученици усвоје значење појма дневник и да се укаже на везу између дневничког и описног приповедања. Ученици се подстичу да почну да воде дневник. У читанци *Уметност речи* објашњава се порекло речи дневник, а као кључне речи издвајају се: дневник, писмо и епистоларна форма. Нигде се не помињу ни расни закони, ни Холокауст, ни нацизам и фашизам, нити се јасно каже због чега се породица Франк налази у тајном скровишту“.²

Средње школе у Србији похађају ученици којима је добро познато име Ане Франк, али наставник ће се током рада суочити са фрапантним открићем: ретко ко од њих зна да је дневник аутентичан, да је Ана стварна личност, Јеврејка, депортована 1944. у Аушвиц и Берген-Белзен, где је умрла од тифуса пар недеља пре ослобођења. Док је *Дневник* био на списку лектире, ученици су макар могли прочитати предговор и/или поговор и информисати се о историјском контексту Аниног заточеништва и страдања.

Ружица Марјановић истиче да за ученике Ана Франк престаје да буде фиктивни лик онога тренутка када им се прикаже једини познати видео-снимак, у трајању од 21 секунде, током кога се на прозору, на само неколико секунди, појављује девојчица Ана Франк. „Ипак знатно важнији резултат се постиже када се успоста-

¹ Иако је Министарство просвете одобрило више читанки, у основним школама у Србији углавном се користе три: *Уметност речи* Наташе Станковић-Шошо и Бошка Сувајдића, *Ризница речи* Наташе Станковић-Шошо (издавач обеју је Klett, Београд) и *Читанка за седми разред* Симеона Маринковића (Креативни центар, Београд), в. Ružica Marjanović, „Šta je nama danas Ana Frank?“, *Školegijum* 1, br. 1 (2019): 2–5, https://www.skolegijum.ba/static/files/magazin/pdf/5c8c14cb83a37_Skolegijumdesktopmagazin1.pdf (преузето 1. 3. 2023).

² Исто.

ви веза са савременим тренутком и расправама западних земаља о квотама, односно о броју избеглица које свака од земаља може и жели да прими; када се ученицима покаже податак да је породица Франк два пута конкурисала за усељеничку визу у САД, али да су оба пута одбијени; први пут јер су квоте биле попуњене, а у другом покушају јер је измењен закон о прихватању избеглица, зато што је превише Јевреја већ ушло у земљу”.³ Исто тако, „ако покажемо да постоје десетине дневника друге деце страдале током Холокауста, тада рад на овом тексту неће бити *тек пуко прање савести и манипулативно бежање од суштинске теме*. А суштина читања *Дневника Ане Франк* јесте у развијању емпатије младих људи за СВЕ људе који су прогоњени и којима је помоћ потребна”.⁴ О томе је упечатљиво говорио и Иван Ивањи, писац, преводилац, драматург, али и Јеврејин који је преживео Аушвиц и Бухенвалд, у једној од емисија на РТС-у: „Ако се темом Холокауста бавите само због Јевреја, онда и не морате то да радите. Важније је знати да је рука коју је Ана Франк пуна поверења пружила оцу улазећи у воз, иста као рука коју пружа дете свом оцу улазећи у чамац пун избеглица који преко Егејског мора покушава да уђе у Европску унију”.⁵

СЕМИНАР ЗА НАСТАВНИКЕ

Холокауст (Шоа)⁶ је назив за систематски плански државни прогон и геноцид над око шест милиона европских Јевреја током Другог светског рата, које су починили нацистичка Немачка и њени сарадници. Тај прогон се развио уз употребу одреда смрти и концентрационих логора као масовних и централно организованих покушаја да се усмрти сваки припадник јеврејског народа. Осим Јевреја, систематски су истребљивани Роми, Словени, као и различите друштвене групе: политички противници, пољски

³ Исто.

⁴ Исто.

⁵ „Тако стоје ствари“, РТС 1, Фокус група, Дневник Ане Франк, 1. 11. 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=m9rLrPQ2tRU> (преузето 1. 5. 2023).

⁶ Холокауст (грч. *holos* — цео, потпун; *kaustos* — спаљен: код Грка и Римљана жртва спаљивањем приношена боговима или умрлима; уништење потпуним спаљивањем). Шоа (*Shoah* — катастрофа) је хебрејска реч која означава Холокауст.

и совјетски ратни заробљеници, хендикепиране особе, душевни болесници, хомосексуалци и др. Било је то остварење једне монструозне замисли засноване на похлепи и самољубљу, из које је проистекла зверска мржња према свему што је различито. Све предрасуде, мржња и спровођење Хитлерове геноцидне политике подводе се под један појам — Холокауст. Он фундаментално негира темеље цивилизације.

Препоруке о томе како поучавати о Холокаусту данас су у великој мери усаглашене у светским едукативним центрима и интернационалним школама или институтима посвећеним том питању. У њих се убрајају Међународна алијанса за сећање на Холокауст (International Holocaust Remembrance Alliance IHRA), Меморијални музеј Холокауста Сједињених Америчких Држава (United States Holocaust Memorial Museum USHMM), Педагошки факултет у Кракову, као и едукативни центри у Аушвицу, Мајданеку, Белзецу, Лублину, те Јад Вашему у Јерусалиму, на коме ћемо се задржати.⁷

Јад Вашем је светски комеморативни, документациони, истраживачки и едукативни центар о трагедији Холокауста. Основан 1953, од почетка заснива свој рад на истраживању, комеморацији и подучавању. Овом меморијалном комплексу је поверен задатак обележавања успомене на шест милиона Јевреја које су убили нацисти и њихови сарадници, очувања наслеђа хиљада уништених јеврејских заједница, као и поштовања Праведника широм света који су ризиковали своје животе да би спасавали Јевреје. Међународна школа за изучавање Холокауста обезбеђује редовне годишње деветодневне семинаре за наставнике и едукаторе из бројних земаља. Од 2008, Влада Републике Србије и Влада Израела сарађују на питању подучавања о Холокаусту. Учење о Холокаусту се уводи у редовну наставу, а план рада и организовање већине семинара за наставнике је у надлежности Министарства просвете Републике Србије.⁸

⁷ Нада Бањанин Ђуричић, *То што радиш важно је. Учити о Холокаусту по препорукама Јад Вашема* (Београд: Група 484, 2019), 15.

⁸ *Исто*, 129.

СЕМИНАР ЗА БИБЛИОТЕКАРЕ И АРХИВИСТЕ

Од 4. до 11. децембра 2017, у оквиру меморијалног комплекса Јад Вашем у Јерусалиму, одржан је и семинар за архивисте и библиотекарe из Србије. Био је то први (експериментални) тренинг овакве врсте, који је организовала ова институција у сарадњи са невладиноом организацијом „Тераформинг“ у Амстердаму. Осим што је семинар циљано и посебно сачињен за библиотекарe и архивисте, први пут су га заједно припремала и на њему интензивно сарађивала три одељења унутар Јад Вашема: Међународна школа за студије Холокауста, Архив и Библиотека.⁹

Група библиотекара и архивиста из Србије је прва која је била позвана да у овом програму учествује; стога су искуства стечена на овом семинару одлична полазна тачка за даљи рад у системском процесу едукације о Холокаусту. Официјелни део програма трајао је пет дана, односно 45 сати. Програмом семинара обухваћена су разноврсна предавања и радионице које су одржавали стручњаци Јад Вашема и Хебрејског универзитета из Јерусалема. Теме су се односиле на настанак, трајање и последице антисемитизма и Холокауста и на утицаје који су различити догађаји имали на стварање и развој државе Израел, као и на едукативни концепт Међународне школе студија о Холокаусту. Презентован је историјски оквир, као и чињенице и процеси који су у многим европским земљама — укључујући Југославију — током Другог светског рата, довели до уништења шест милиона Јевреја. Уводна предавања су се односила на историјат настанка нацистичке Немачке, стварање гета, а потом радних, пролазних и концентрационих логора, затим на транспорте у логоре смрти и на „коначно решење јеврејског питања“. Један део предавања односио се на метод реконструисања историјских чињеница и на породичне и личне судбине помоћу којих истраживачи у Јад Вашему успевају да утврде идентитет жртава.

Програм је обухватао и обилазак целог комплекса Јад Вашема који чине: Историјски музеј Холокауста, „Дворана имена“, Музеј уметности о Холокаусту, Долина заједница, Дворана сећања, Ме-

⁹ Више о овом семинару *в.* Биљана Албахари, „Одсуство и присуство историје — библиотекарe као баштаници, истраживачи и посредници: после посете библиотеци Светског центра за успомене на Холокауст Јад Вашем (Израел) и Семинару за архивисте и библиотекарe из Србије“, *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 20 (2018): 145 — 158, <https://nb.rs/glasnik-nbs/#> (преузето 1. 3. 2023).

моријал посвећен деци убијеној у Холокаусту, као и бројни споменици. Посебан утисак оставља парк посвећен Праведницима међу народима — људима који су ризиковали своје животе како би током Холокауста спасавали Јевреје.

Стручни део програма обухватао је обилазак Библиотеке, Архива, аудио-визуелног центра, одељења за чување, конзервацију и дигитализацију материјала, визуелни центар и центар за учење, као и детаљно упознавање са начинима рада поменутих одељења.

Библиотека и Архив Јад Вашема представљају највећи и најпопунији светски репозиторијум објављених књига и различитих врста материјала о Холокаусту. У Библиотеци Јад Вашема налази се више од 157.000 наслова на 54 језика, као и хиљаде наслова периодике.

Библиотеку су представили директор Роберт Розет (Robert Rozzet) и Родика Јаков (Rodica Yaacov), начелник каталогизације и класификације. Они су презентовали платформу и базу података, у коју се похрањују све библиографске и друге релевантне информације за опис целокупне грађе у којој се, између осталог, налази и 27.000 предмета које су годинама донирали преживеле жртве Холокауста или њихове породице, као и различити артефакти добијени од бројних организација у Израелу и иностранству. Посебно интересантно предавање и дискусија односили су се на процес предметне класификације, нормативне базе предметних и географских одредница и нормативне базе личних имена које се користе у библиотеци. Наиме, због специфичне историје Јевреја у дијаспори, њиховог примарног језика који је хебрејски, утицаја других језика и дијалеката — шпанског, португалског, немачког, мађарског, пољског и других словенских језика, веома је важно утврдити и нормирати све облике географских и личних имена који се појављују у различитим документима или географским областима.

Запослени у Библиотеци су апострофирали компликован процес селективне набавке публикација из целог света које се одnose на тему Холокауста. Иако је у Србији штампано доста публикација на ову тему, у разговору са директором Розетом закључено је да већина њих до фонда Јад Вашема није стигла, па би се по том основу могла остварити сарадња између Библиотеке Јад Вашема и Народне библиотеке Србије.

У Архиву се налази преко 179 милиона страница документације, више од 450.000 фотографија, преко 125.000 аудио, видео и

писаних сведочења преживелих жртава Холокауста и преко 2,7 милиона имена жртава Холокауста. Материјал обухвата различите аспекте Холокауста. Архив је срећен по колекцијама међу којима се могу истаћи: документација, сведочења, фото и филмска архива, централна база података.

Документација: Јединственост ове колекције лежи у огромној документацији о животу и судбини жртава Холокауста, али и у информацијама о убицама, прогонима, процесу истребљења, сарадницима, „посматрачима“ и Праведницима, онима који су спасавали Јевреје. Материјал се односи на шири временски период, фокусира се на године прогона и истребљења, од почетка 1930. до 1945, али такође садржи много материјала о јеврејском животу у годинама пре рата, као и о судбини преживелих након рата и последицама Холокауста до садашњег времена.

Сведочења: Јад Вашем је почео да сакупља писана сведочења већ крајем 40-их, затим су снимани звучни искази, а од 1989. сведочења се бележе и као видео-снимци. Архив такође прикупља копије сведочења настале широм света. Од средине 50-их, преживели, рођаци и пријатељи оних који су страдали, подносили су исказе о именима жртава, којих је до данас регистровано око 2,7 милиона на више од 20 различитих језика. Све странице сведочења су скениране и могу се видети у централној бази података о именима жртава Холокауста.

Фото и филмска архива садржи више од 400.000 фотографија, око 500 албума и преко 130.000 фотографија жртава које су приложене уз исказе сведока.

Централна база података о именима жртава Холокауста (Hall of the Names) тренутно садржи око 2,7 милиона оригиналних страна исказа у сали где се брижљиво контролишу температура и влажност ваздуха. Окружени фрагментима страница сведочења и портретима жртава Холокауста из различитих земаља, посетиоци Дворане могу стећи слику о уништавању предратног јеврејског света. У близини овог споменика налази се компјутерски центар, где се могу тражити информације о судбини жртава кроз Централну базу. У склопу Архива налазе се још и *Административна архива, Конзервација, Дигитализација, Референтни и информативни сервис.*

Посебно је била интересантна презентација модела прикупљања архивске грађе, а у контексту започетих реформи Одељења посебних фондова Народне библиотеке Србије. Јад Вашем периодично организује кампање у сарадњи са другим инсти-

туцијама, како би се од становиштва прикупила сва грађа која се још увек налази у приватном власништву, а у циљу обogaћивања фондова Архива. Грађа се прикупља у физичком и у дигиталном облику. Кампање се раде на националном нивоу и значајно су утицале на проширивање фондова Архива изузетно вредном грађом. Управо овакав проактиван приступ и искуства колега из Израела могу бити интересантан модел за нове начине набавке грађе за библиотеке у Србији, посебно завичајне.

Важан сегмент програма семинара био је разговор са особама које су преживеле Холокауст – Лили Гомбош и Шломо Балсам (Shlomo Balsam). Кроз потресне приче о свом животу, они су описали не само своје личне судбине, већ и судбину јеврејског народа током и после Холокауста. Део програма се односио и на упознавање историје Израела и историје јеврејског народа. Организована је посета Израелском музеју и обилазак старог дела Јерусалема, као и излет на Масаду и Мртво море.

Представници НБС су 4. децембра 2017. посетили и Националну библиотеку Израела и уговорили даљу сарадњу на дигитализацији јеврејских часописа објављених у Србији и на укључивању у пројекат Jpress.¹⁰ Ова посета проистекла је из договора који је остварен током боравка представника Националне библиотеке Израела Републици Србији 2017, када је покренута иницијатива о сарадњи двеју националних библиотека кроз размену дигитализоване грађе.

ПЕДАГОШКА ФИЛОЗОФИЈА ОБРАЗОВАЊА О ХОЛОКАУСТУ МОЖЕ БИТИ УСПЕШАН МОДЕЛ И ЗА БИБЛИОТЕКЕ

Савремени приступ образовању о Холокаусту охрабрује наставнике да се баве најтежим друштвеним трагедијама и злочинима у новијој историји и темом Холокауста у оквиру различитих наставних предмета. Можемо се бавити Холокаустом кроз различите врсте језика: језиком историјског истраживања, језиком коме-

¹⁰ Више о овој сарадњи *в.* National Library of Israel, "Jewish Historical Press", <https://www.nli.org.il/en/discover/newspapers/jpress> (преузето 14. 4. 2023); Народна библиотека Србије, „Сарадња између Националне библиотеке Србије и Националне библиотеке Израела“, <https://nb.rs/saradnja-izmedju-nacionalne-biblioteke-srbije-i-nacionalne-biblioteke-izraela/> (преузето 14. 4. 2023).

морације и језиком подучавања, који обухвата и претходна два.¹¹ Важан аспект педагошке филозофије Међународне школе за изучавање Холокауста Јад Вашема је препорука да о жртвама не говоримо као о бројевима, већ да им дамо/враћамо имена и лица, читамо њихова писма из логора, дневнике, тражимо аутентична сведочења, упознајемо жртве као људска бића. Библиотека је незаобилазно прво место коме ће се обратити и ученици и њихови наставници; избор литературе, препоруке о томе шта читати, где потражити, кога питати, драгоцене су подршка образовању о Холокаусту. И не само то: библиотеке могу бити место сусрета и разговора, прича и сведочења о преживљавању и отпору, стручних и/или јавних презентација, промоција кратких ученичких документарних филмова, окупљања наставника и/или ученика у разговору са малобројним преживелима, али и са њиховим потомцима, припадницима друге генерације.

Библиотекари могу да учествују у образовању о Холокаусту на много различитих начина. На располагању имају све ресурсе: књиге, простор, наставнике књижевности, музичког, ликовног, социологије, филозофије који могу помоћи у представљању или анализи дела. Историчар може да разради причу о књизи историјским чињеницама. Могу се организовати изложбе, дебате, промоције, предавања, семинари, отворени, експериментални, огледни или угледни часови, округли столови и панел-дискусије, уз пројекцију филма. Али оно основно и најважније — библиотекарима могу набавити и понудити књиге, представити тему посетиоцима.

Ако су књиге о Холокаусту сакривене негде у подруму, нико их неће тражити. Дакле, тема се мора промовисати, видљивим сликама и фотографијама (али не оним застрашујућим), питањима која ће подстаћи радозналост, попут оних „Да ли желиш да знаш шта се десило са овом јеврејском девојчицом у Београду 1942?“. Библиотекари морају да покажу стручност у познавању историје, педагошке филозофије образовања о Холокаусту и да познају књиге које нуде корисницима како би читаоцу помогли да пронађе најбољу књигу, у складу са својим годинама. Посебна листа књига може бити од велике помоћи — таква листа ће бити понуђена као прилог овог рада.

¹¹ Chava Baruch, "The Educational Philosophy of Yad Vashem", *Топола: часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина* 1, бр. 1(2015): 227 – 236.

Иако не постоји јединствен или „исправан“ начин предавања, идеална методологија подучавања о било којој теми, па ни о Холокаусту — ипак, препоруке о томе зашто, шта и како поучавати о Холокаусту данас су у великој мери усаглашене у светским едукативним центрима и интернационалним школама или институцијама који се баве тим питањем. Главне поруке, суштина и завештање које носимо са обуке за едукаторе у Јад Вашему гласе: живот је изнад свега; афирмишу га поштовање људског достојанства и култура сећања. Препоруке педагошке филозофије Јад Вашема инсистирају на тим вредностима и промовишу их. Они су драгоцене и незаменљива алатка када је реч о искуству сведочења и разумевања Холокауста, као и када је реч о другим масовним злочинима над људима чија је једина кривица — њихова различитост.

Навешћемо неке од главних препорука:

- не плашимо се да приступимо овој теми — о њој се може успешно учити; не почињемо одмах са Холокаустом — већ причом о јеврејском народу, његовим обичајима, животу пре рата;
- прецизно дефинишемо појмове;
- о Холокаусту говоримо у контексту Другог светског рата;
- водимо рачуна да наставним садржајем не трауматизујемо ученике, већ да он буде прилагођен њиховом узрасту;
- не наводимо начине умирања, већ начине преживљавања и живота у хаосу;
- бавимо се моралним дилемама са којима су жртве биле суочене;
- не показујемо стравичне фотографије мртвих тела, јер оне вређају достојанство жртава, спречавају емпатију, изазивају шок, гађење и дистанцу, те онемогућавају даљи процес учења и разумевања;
- приказујемо портрете, породичне слике, слике из живота, фотографије из времена пре Холокауста;
- не говоримо о жртвама као о бројевима — дајемо/враћамо им имена и лица, читамо њихова писма из логора, тражимо аутентична сведочанства, упознајемо жртве као људска бића;
- не почињемо час причом о Другом светском рату — крећемо од имена, од личне приче;

- пратимо шта се догодило тој породици, шта се догађало у држави и, на крају, досежемо општи контекст, светску историју;
- не прихватимо питање: „Зашто су то чинили Јеврејима, шта није у реду са њима?“ — постављамо питање другачије: „Шта није у реду са нацистима кад су могли то да учине?“;
- не дозвољавамо да наши ученици стекну мишљење да су сви Немци били нацисти нити да је цео немачки народ био склон геноциду;
- избегавамо коришћење израза које су користили починиоци злочина — изразе попут „коначног решења“ стављамо под наводнике и критички их анализирамо;
- не осуђујемо, већ ученицима постављамо важна, суштинска питања, учимо о вредностима, подучавамо за емпатију, не за осуду;
- причамо истините приче; користимо обиље постојеће документације;
- не поједностављујемо ствари — отварамо питање моралних дилема; не нудимо превише оптимистична решења — преживели јесу били ослобођени, али не и слободни;
- не морамо имати одговор на свако питање — постоје ствари које је тешко разумети и још теже објаснити;
- наглашавамо да се Холокауст могао избећи — он се догодио јер су појединци, групе и народи одлучили да поступе на одређени начин;
- не подстичемо стереотипе о „нечовештву“ и не описујемо извршиоце злочина као „нељудске монструме“ — Холокауст је догађај који је проузроковао и починио човек, претходно доневши одлуку о томе;
- „зло“ више не може послужити као довољно објашњење за злочин — теже је питање како је било могуће да обични мушкарци и жене могу учествовати у убијању недужних, обичних, мушкараца, жена и деце;
- не користимо симулације у којима ће се ученици поистовећивати са жртвама или злочинцима, јер то води тривијализацији и банализацији Холокауста;
- показујемо разумевање за забринутост наших ученика; не упоређујемо патњу — нема хијерархије патњи, ни у

склопу историје нацизма нити између Холокауста и других геноцида.¹²

Прича о Холокаусту је, пре свега, људска прича. Свака дискусија о жртвама, починиоцима, херојима, спасиоцима, или онима који су стајали по страни, представља покушај да се разуме људско биће у том времену и простору. Као основа садржајног образовног процеса треба да послужи упознавање ученика са обичним људима и њиховим свакодневним животом.¹³

Овај педагошки приступ поставља људско биће, појединца, у центар нашег разумевања историје. Суочавање са Холокаустом значи испитивање не само феномена као што су масовна убиства, нацистичка политика, статистика смрти и сплет историјских, политичких и војних догађаја. То укључује покушај да се разумеју људска бића и начин на који су се суочавали са екстремним ситуацијама, „изборима без праве могућности избора“ и дубоким етичким дилемама. Примера ради, јеврејски лекари су оставили сведочења о дилеми коме дати инсулин у гету када га нема довољно.¹⁴

Пажњу треба усмерити не само на хероје отпора или на високопозициониране злочинце. Императив је да се сетимо и покушамо да разумемо потешкоће и дилеме са којима су се суочавали они чија су имена скоро заборављена, често заједно са њиховим животима. Сагледавање „историје са људским лицем“, испитивање сложености људских размишљања, поступака и осећања онемогућиће банализацију, једнодимензионалне слике или апстрактни, отуђени поглед. Само на тај начин биће могуће створити стварну и присну везу између ученика и садржаја учења, и биће могуће уочити сличности и разлике између времена у коме живимо и периода Холокауста.¹⁵

¹² Препоруке су формулисане према: Педагошка филозофија Међународне школе за изучавање Холокауста, „Јад Вашем“ ([http://www.yadvashem.org/yv/en/education/video/175 hevt_educational.asp](http://www.yadvashem.org/yv/en/education/video/175%20hevt_educational.asp)) и предавању Шуламит Имбер, педагошке директорке, одржаном 2010. у „Јад Вашему“ за групу едукатора из Србије, в. Нада Бањанин Ђуричић, „Како поучавати о Холокаусту“, *Школегијум*, бр. 6 (2013), <http://skolegijum.ba/tekst/index/296> (преузето 15. 3. 2023) и „Како поучавати о Холокаусту“, *Текстура, часопис за књижевност у школи* 3, бр. 6 (јануар 2014).

¹³ Shulamit Imber, “The Pedagogical Approach to Teaching the Holocaust”, https://www.holocaustcentre.org.nz/uploads/1/2/2/4/122437058/the_pedagogical_approach_to_teaching_the_holocaust1_1.pdf (преузето 15. 3. 2023).

¹⁴ Baruch, “The Educational Philosophy”, 227 – 236.

¹⁵ Imber, “The Pedagogical Approach”.

ПРИМЕР ДОБРЕ ПРАКСЕ: ИСТРАЖИВАЧКИ ИЗАЗОВИ ЗА БИБЛИОТЕКАРЕ

Дугогодишња истраживања разних државних комисија, институција и појединача показала су да су припадници немачких оружаних снага уз подршку својих савезника и домаћих колаборациониста од 1941. до 1945. циљано и систематски уништавали или пљачкали архиве, музеје, научне институције, манастире и цркве. Претежан део заплењених архива транспортован је у Беч, а нешто мањи у Берлин. Највећи део опљачканих архивских целина, дрвених повеља и других докумената непроцењиве вредности никада није враћен у Србију.¹⁶

Готово да није постојала библиотека у Србији чији инвентари и књиге нису били одузети или уништени. Народна библиотека, једна од најстаријих културних установа и најбогатијих библиотека у југоисточној Европи, уништена је 6. априла 1941. у циљаном разорном бомбардовању Београда. Друга по величини и богатству књижног фонда, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ је у великој мери опљачкана; према пописима каталога, књижни фонд је смањен скоро на половину. И многе друге библиотеке имале су сличну судбину: Библиотека Народне скупштине, Министарства иностраних послова, Министарства војске и морнарице, Дворског комплекса, Учитељског удружења. Многи издавачи и књижари делили су сличну тешку судбину. Геца Кон, отац модерног издаваштва, убијен је у Холокаусту као припадник јеврејског народа. Његова издавачка кућа „Књижарница Геце Кона“ је објављивала око 200 наслова годишње, укупно око 20.000 књига. Захваљујући фонду од преко 5.000 издатих наслова из свих области културе, науке и стваралаштва, издања ове издавачке куће се и данас могу пронаћи.¹⁷ Целокупна Конова имовина је заплењена, а издавачку кућу је 1942. преузело немачко предузеће „Југоисток“ (Südost), које је окупатор користио за ширење политичке пропаганде.

¹⁶ Ову тему су наше колеге, Никола Марковић и Даница Филиповић, испрно истражиле и резултате објавиле у монографији *Забрањивање књига у окупираној Србији 1941 – 1944.* (Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2012).

¹⁷ Више о томе в. Велимир Старчевић, *Књига о Геци Кону* (Београд: Просвета; Admiral Books, 2009).

Трагањем за опљачканим и уништеним библиотечким фондovima, осим историчара и архивиста, често се баве и библиотекарима. Понекад кориснике заинтригира неки упечатљив детаљ на књигама и, наравно, најпре се обратe библиотекарима. Тако је Андреас Рот (Andreas Roth), професор историје у Немачкој школи у Београду, у потрази за једном књигом о Првом светском рату, дошао у Народну библиотеку Србије. Листајући књигу, угледао је печат Самуила Демаја, угледног београдског адвоката. „Помислио сам да су Немци после окупације Србије украли те књиге од Самуила Демаја и убили га. И та мисао ме је погодила... Кад сам нашао књигу са печатом адвоката Демаја, помислио сам да смо починили злочин и осећао сам се веома лоше“, казао је Андреас Рот.¹⁸

Уз помоћ библиотекарке, коауторке овог текста, Рот је сазнао да је Демајо 1942. убијен у Холокаусту али да је — упркос тадашњим бројним нацистичким забранама које, између осталог, нису допуштале примање поклона од Јевреја — Народној библиотеци Србије даровао преко стотину књига и часописа ради формирања новог фонда након њеног трагичног бомбардовања 6. априла 1941. године.

Професор Рот је одлучио да са својим ученицима истражи судбину Самуила Демаја и његове породице. Од доступног библиотечког и архивског материјала, приредили су едукативну, интерактивну изложбу у Немачкој школи. Кроз ову изложбу приказана је немачка окупација Југославије, која је нагло и трагично изменила судбине милиона људи и заувек обележила историју XX века. С једне стране, кроз изложбу сазнајемо о члановима јеврејске градске породице који су без икаквог разлога зостављани и убијани, а с друге, о генералу Лудвигу фон Шредеру (Ludwig von Schröder), немачком војном команданту, који је добио неограничену власт да одлучује о животима невиних људи.

ЗАКЉУЧАК

Сврха образовања о Холокаусту је вишеслојна и далекосежна. Оно ће подстаћи емпатију према жртвама и очувати успомене на

¹⁸ Више о томе *в.* Dragoslav Simić, „Rot i Reli, Nemač i Jevreji“, Audio i foto arhiv Dragoslava Simića, <http://www.audioifotoarhiv.com/Promocije/Rot-i-Reli.html> (преузето 20. 4. 2023).

њих, васпитати и неговати културу сећања; развити свест о томе да антисемитизам, ксенофобија и различити облици мржње у савременом свету могу водити ка понављању злочина; допринети неговању вредносног система према коме Холокауст представља цивилизацијски губитак; указати на значај подучавања о Холокаусту у контексту образовања за мир, развијања грађанске одговорности, учења о људским правима и поштовања различитости у плуралистичком друштву; допринети бољем разумевању појма моћи; подстаћи размишљање о корисности и злоупотреби моћи, улози и одговорности појединаца, организација и држава када су суочени са кршењем људских права; развити осетљивост на положај мањинских група; помоћи да се уоче негативне последице ћутања и равнодушности кад су људи суочени са репресијом других особа или заједница; и коначно, допринети стварању духовне, културне и друштвене климе која не допушта понављање злочина.

Може ли едукација бити превенција геноцида, може ли се образовањем и васпитањем спречити злочин? Непосредно после Другог светског рата, Адорно (Theodor W. Adorno) је указивао на ту могућност: „Захтев да Аушвиц не сме да се понови, односи се пре свега на васпитање. [...] Свака дебата о идеалима васпитања је ништавна и безвредна уколико не говори о овом једном, о томе да Аушвиц не сме да се понови. Он је био варварство којем се супротставља све васпитање“.¹⁹

Осамдесетак година касније, можемо само да приметимо да се на сваких десет година, негде у свету (или негде код нас), догађао и догађа се неки нови геноцид. То, међутим, не умањује снагу Адорнове сугестије. Напротив.

¹⁹ Теодор Адорно, „Васпитање после Аушвица“, *Трећи програм Радио Београда*, бр. 127 – 128 (2005): 245 – 257.

ПРИЛОГ:

СПИСАК ЛИТЕРАТУРЕ ЗА ЕДУКАЦИЈУ О ХОЛОКАУСТУ²⁰

КЊИЖЕВНОСТ

- Александер Клуге, *Ко изусту утешну реч, издајник је*
Александар Тишма, *Капо*
Александар Тишма, *Књига о Бламу*
Александар Тишма, *Употреба човека*
Амос Оз, *Прича о љубави и тами*
Бернис Есенштајн, *Кад вам родитељи преживе Холокауст*
Виктор Франкл, *Зашто се нисте убили*
Владислав Шпилман, *Пијаниста*
Данило Киш, *Башта, пепео*
Данило Киш, *Ноћ и магла*
Данило Киш, *Пешчаник*
Данило Киш, *Рани јади*
Даша Дрндић, *Sonnenschein*
Давид Албахари, *Геџ и Мајер*
Давид Албахари, *Мамаџ*
Давид Албахари, *Терет*
Давид Гросман, *Види под љубав*
Ђорђе Лебовић и Александар Обреновић, *Небески одред (Himmelkommando)*
Ђорђе Лебовић, *Семпер идем*
Ели Визел, *Ноћ*
Ели Визел, *Несретни случај*
Ерих Кош, *Врапци Ван Пеа*
Ерих Кош, *Новосадска рација*
Иван Ивањи, *Мој лепи живот у паклу*
Имре Кертез, *Досије К*
Имре Кертез, *Човјек без судбине*
Јорге Семпрун, *Писање или живот*
Миклош Радноти, *Борска бележница*
Миљенко Јерговић, *Кратка повијест холокауста кроз два телефонска именика*
Миљенко Јерговић, *Рута Таненбаум*
Мира Оташевић, *Горгоне*

²⁰ Списак литературе за библиотеке су предложили: Владимир Арсенић, библиотекар, књижевни критичар и уредник „Партизанске књиге“; Ружица Марјановић, професорка српског језика и књижевности у Ужичкој гимназији; Нада Бањанин Ђуричић, професорка социологије у Железничкој техничкој школи и Биљана Албахари, библиотекарка у Народној библиотеци Србије.

Примо Леви, *Зар је то човек?*
Примо Леви, *Периодни систем*
Примо Леви, *Потонули и спасени*
Томас Бургентал, *Дете среће*
Фаниа Фелдон, *Женски оркестар*
Филип Давид, *Кућа сећања и заорава*
Чил Рајхман, *Ја сам последњи Жидов*
Шарлот Делбо, *Аушвиц и после њега*

ДНЕВНИЦИ

Ана Франк, *Дневник Ане Франк*
Беате Ниман, *Мој добри отац: живот са његовом прошлошћу*
Давид Рубинович, *Дневник Давида Рубиновича*
Рели Алфандари Пардо, *То је био само пикник*
Рениа Спиегел, *Дневник Реније Спиегел*

ИСТОРИЈА (при руци)

Бруно Бетелхајм и Виктор Франкл, *Убијање душе*
Валтер Маносек, *Холокауст у Србији: војна окупациона политика и уништавање Јевреја*
Данијел Јона Голдхаген, *Хитлерови добровољни целати: обични Немци и Холокауст*
Дин Фридрих (ур.), *Холокауст, људска права и образовање*
Емилија Цветковић, *Мапирање Холокауста; Места сећања у Србији*
Зигмунд Бауман, *Модерност и Холокауст*
Иво Голдштајн, *Холокауст у Загребу*
Јаша Алмули, *Остали су живи*
Јован Бајфорд, *Старо сајмиште: место сећања, заорава и спорења*
Кристофер Браунинг, *Обични људи – 101. Резервни полицијски батаљон и коначно решење у Пољској*
Ми смо преживели: Јевреји о Холокаусту, књ. 1–5
Радивоје Давидовић, *Од Давича до Челебоновића*
Сол Фридлендер, *Године истребљења. Нацистичка Немачка и Јевреји 1939–1945.*
Роберт Иглстон, *Постмодернизам и порицање геноцида*
Роберт Соломон Вистрих, *Хитлер и Холокауст*
Раул Хилберг, *Злочинци, жртве, посматрачи – јеврејска катастрофа 1933–1945.*
Славко Голдштајн, *1941. година која се враћа*
Теодор Адорно, *Васпитање деце после Аушвица*
Фолкард Книге, Норберт Фрај (прир.), *Подсећање на злочине: расправа о геноциду и убиству народа*
Хана Арент, *Ајхман у Јерусалиму*

ГЕНОЦИД НАД РОМИМА

Група аутора, *Цанес ко сем? Да ли знаш ко сам?* Едукативни материјали о страдању Рома у Другом светском рату и данашњем антициганизму у Србији

Милован Писари, *Страдање Рома у Србији за време Холокауста*

ПРИРУЧНИЦИ

Јисраел Гутман и Хаим Шацкер, *Холокауст и његово значење*

Нада Бањанин Ђуричић, *То што радиш важно је; учити о Холокаусту по препорукама Јад Вашема*

Рена Радле и Милован Писари (уред.), *Места страдања и антифашистичке борбе у Београду 1941 – 1944: приручник за читање града*

СТРИП

Александар Зограф, *Борска бележница*

Александар Зограф, *Писма Хилде Дајч*

Арт Шпигелман, *Маус, 1 и 2*

Група аутора, *Уцртавање историје – Приче о спасавању током Холокауста*

ЛИТЕРАТУРА

- Адорно, Теодор. „Васпитање после Аушвица“. *Трећи програм Радио Београда*, бр. 127 – 128, III – IV (2005): 245 – 257.
- Албахари, Биљана. „Одсуство и присуство историје – библиотекари као баштинници, истраживачи и посредници: после посете библиотеци Светског центра за успомене на Холокауст Јад Вашем (Израел) и Семинару за архивисте и библиотекаре из Србије“. *Гласник Народне библиотеке Србије*, бр. 20 (2018): 145 – 158.
- Бањанин Ђуричић, Нада. *То што радиш важно је. Учити о Холокаусту по препорукама Јад Вашема*. Београд: Група 484, 2019.
- Бањанин Ђуричић, Нада. „Како поучавати о Холокаусту“. *Магазин за праведније образовање Школегијум* (16. 8. 2013). <http://skolegijum.ba/tekst/index/296> (преузето 1. 3. 2023).
- Бањанин Ђуричић, Нада. „Како поучавати о Холокаусту“. *Текстура, часопис за књижевност у школи*, бр. 6 (јануар 2014): 30–31.
- Baruch, Chava. “The Educational Philosophy of Yad Vashem”. *Топола: часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина* 1, бр. 1 (2015): 227 – 236.
- Imber, Shulamit. “The Pedagogical Approach to Teaching the Holocaust”. https://www.holocaustcentre.org.nz/uploads/1/2/2/4/122437058/the_pedagogical_approach_to_teaching_the_holocaust1_1.pdf (преузето 15. 3. 2023).
- Marjanović, Ružica. „Šta je nama danas Ana Frank?“. *Školegijum* 1, бр. 1 (2019): 2 – 5. https://www.skolegijum.ba/static/files/magazin/pdf/5c8c14cb83a37_Skolegijumdesktopmagazin1.pdf (преузето 1. 3. 2023).
- Марковић, Никола и Даница Филиповић. *Забрањивање књига у окупираној Србији 1941 – 1944*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, 2012.
- Народна библиотека Србије. „Сарадња између Националне библиотеке Србије и Националне библиотеке Израела“. <https://nb.rs/saradnja-izmedju-nacionalne-biblioteke-srbije-i-nacionalne-biblioteke-izraela/> (преузето 14. 4. 2023).
- National Library of Israel. “Jewish Historical Press”. <https://www.nli.org.il/en/discover/newspapers/jpress> (преузето 14. 4. 2023).
- Simić, Dragoslav. „Rot i Reli, Namac i Jevreji“. Audio i foto arhiv Dragoslava Simića. <http://www.audioifotoarhiv.com/Promocije/Rot-i-Reli.html> (преузето 20. 4. 2023).
- Старчевић, Велимир. *Књига о Геци Кону*. Београд: Просвета; Admiral Books, 2009.

Nada Banjanin Đuričić, 1963-
Railway Technical School, Belgrade
Biljana Albahari, 1962-
National Library of Serbia, Belgrade

LIBRARIANS AND LIBRARIES IN SUPPORT OF HOLOCAUST EDUCATION

Summary

The paper deals with the significance and importance of education about the Holocaust, especially the role of librarians and libraries, which, in addition to teachers, play in that process. In addition to basic information about seminars for the professional development of teachers and librarians at Yad Vashem, the paper presents the basic principles of the pedagogical philosophy of Holocaust education and recommendations for their application. Examples of good practice have been provided. The purpose and goal of education about the Holocaust are emphasized.

Keywords: library, librarians, biographies, surviving victims, testimonies, Holocaust education